

Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

Rozdział:

Szumowski J., Jastrzębowski Z.: Przyczynek do studjów nad geograficznem rozmieszczeniem ras zwierząt domowych w Polsce

Źródło:

Kwartalnik Statystyczny, 1933 Tom 10, strony 142-148

Artykuł udostępniony cyfrowo w ramach zadań projektu pt.

„Digitalizacja i udostępnianie online »Bibliografii gospodarki Wielkopolski 1919-39«
H. Maciejewskiej” (SONB/SP/550684/2022)

P. SZUMOWSKI i Z. JASTRZĘBOWSKI

Przyczynek do studjów nad geograficznym rozmieszczeniem ras zwierząt domowych w Polsce

(z Zakładu Hodowli i Żywienia Zwierząt Domowych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.
Kierownik: Prof. Dr. Rostafiński).

Główny Urząd Statystyczny, licząc się z potrzebami życia gospodarczego w Polsce, od czasu zorganizowania badań statystycznych z zakresu produkcji zwierzęcej dąży do coraz to szerszego programu tych badań. To też po przeprowadzeniu w 1927 roku spisu zwierząt gospodarskich na tyle wyczerpującego, na ile pozwoliły zarówno środki materialne, jak też możliwości w tym zakresie władz gminnych, przedsięwzięł na początku 1928 r. przy pomocy korespondentów rolnych ankietę o warunkach hodowli i jakościowym stanie (rasach) pogłowia zwierząt gospodarskich. Była to pierwsza próba podejścia do charakterystyki omawianego zagadnienia przy pomocy sieci korespondentów rolnych, którzy dotychczas dostarczali Głównemu Urzędowi Statystycznemu obfitego materiału z zakresu przeważnie produkcji roślinnej.

Odpowiedzi na pytania o hodowanych rasach zwierząt domowych okazały się dość obfite, jednak bardzo różnorodne, tak, że szczegółowe opracowanie wymagało znacznego nakładu pracy i wyczerpującej analizy fachowej. Po przeprowadzeniu więc pierwszych prac, ściśle technicznych, Główny Urząd Statystyczny udzielił tych materiałów do krytycznego wglądu Zakładowi Hodowli Zwierząt Domowych przy Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. W rezultacie zostały opracowane poniżej podane mapy rozmieszczenia ras zwierząt domowych w Polsce. Dla Głównego Urzędu Statystycznego ma to znaczenie, jako stwierdzenie także z innej, fachowej strony celowości poczynić Urzędu w tym kierunku, oraz jako wskazówka na przyszłość.

Na podstawie dotychczasowych doświadczeń Główny Urząd Statystyczny, przedsięwziął środki, aby przyszłe badania z tej dziedziny mogły dać materiał jak najściślejszy. Tak np. już została omówiona sprawa obszarów sprawozdawczych, t. j. terenu, z którego każdy korespondent rolny winien nadsyłać swe spostrzeżenia (ob. *Wiadomości Korespondenta Rolnego* Nr. 4 oraz *Notatnik-kalendarz* na rok 1933). Licząc się z potrzebami rozwiązywania coraz to nowych zagadnień, Główny Urząd Statystyczny w końcu 1932 r. przedsięwziął nowe dochodzenie przy pomocy korespondentów rolnych o stanie owczarstwa. W tym też celu, w związku z rozesłaną ankietą, zagadnienie to zostało omówione w specjalnem wydawnictwie dla korespondentów rolnych p. t. *Wiadomości Korespondenta Rolnego* zeszyt 4, 1932 r.

REDAKCJA

Jednem z trudniejszych zagadnień w państwowym programie hodowlanym jest sprawa ustalenia kierunków użytkowych w hodowli inwentarza żywego w różnych dzielnicach kraju. Rozwiązanie tego zagadnienia opiera się zwykle na szczegółowych studjach warunków przyrodniczych i gospodarczych oraz rozmieszczenia geograficznego ras zwierząt domowych w całym państwie.

Statystyka urzędowa przeważnie podaje tylko dane o ogólnej ilości sztuk każdego rodzaju zwierząt domowych oraz podział tych sztuk według płci, wieku, wzgl. u koni podział według wysokości w kłębie. Bywają poza tem obliczenia ilości sztuk inwentarza, przypadające na jednostkę powierzchni, na jedno gospodarstwo rolne, względnie na 1 000 osób lud-

ności. We Francji dla ustalenia stanu ilościowego inwentarza żywego oblicza się jeszcze z zesumowania przeciętnych wag zwierząt każdego gatunku ogólną wagę żywą całego inwentarza. Ponieważ nie wszystkie zwierzęta domowe można oceniać tylko według wagi, t. zn. ze względu na zdolność ich do opasu, a określenie wagi żywej napotyka zwykle na duże trudności (np. brak wagi pomocowej), podobne obliczenia mogą prowadzić do błędnych wniosków o wartości całego inwentarza w państwie.

Nie lepsze wyniki daje również stosowane w niektórych krajach obliczenie ogólnej ilości sztuk zwierząt normalnych, gdzie na taką normalną sztukę (Grossvieh) przypada pewna ilość sztuk zwierząt drobnych.

Jednak, takie obliczania ilości zwierząt, należących do odrębnych grup zoologicznych, np. bydła, koni i t. d., jak i wyżej wspomniane obliczenia według wieku, płci i t. d., pozwalają na zachowanie większej ścisłości i są względnie łatwe do przeprowadzenia. Co innego jest z ustaleniem liczebności ras hodowlanych, zootechnicznych w obrębie poszczególnego rodzaju zwierząt domowych. Pojęcie takiej „rasy” jest najczęściej wynikiem dowolnej klasyfikacji zwierząt przez człowieka; częstokroć poszczególne rasy nie dają się zupełnie ściśle opisać ani wyodrębnić, gdyż istnieją różne stopniowe przejścia między nimi, względnie mniej lub więcej ustalone mieszańce. Wreszcie, przeważającą część pogłowia stanowią zwykle zwierzęta bezrasowe, w których wogóle trudno doszukać się jakiegokolwiek określonej rasy.

To też sprawa podrasowania zwierząt domowych tylko w niektórych państwach jest mniej lub więcej rozwiązana. Tak np. w Szwajcarii obliczenie statystyczne ras bydła rogatego w r. 1911 dało tak dobre wyniki, że na tych danych opiera się do dziś podział rasowy i użytkowy pogłowia bydłęcego w tym państwie. W Szwajcarii jednak, kraju wybitnie hodowlanym, każda lokalna odmiana, dzięki wyodrębnieniu geograficznemu i warunkom hypsometrycznym powierzchni, może być przez fachowców z łatwością zaliczona do tej lub do innej rasy, chociażby poszczególny sprawozdawca statystyczny podawał tylko nazwę odmiany ściśle miejscowej.

W Niemczech w r. 1910 i 1925 zorganizowane obliczenia statystyczne ras bydła wypadły również zadawalająco. Tu znowu w wielu okolicach rasa zwierzęcia podawana była przez sprawozdawców statystycznych jako „bydło krajowe, bydło wyżynne albo bydło nizinne”, czyli nie ściśle rasowo. Mimo to jak twierdzi Taussig¹, takie obliczenie podrasowania pogłowia nie można uważać za niecelowe. Już dziś podział rasowy bydła w Niemczech, oparty na takich danych statystycznych i opracowany odpowiednio przez „Niemieckie Towarzystwo Rolnicze”, daje zupełnie dobry obraz rozmieszczenia ras bydła.

Międzynarodowy Instytut Rolniczy w Rzymie, przy współudziale St. Taussiga, opracował mapy rozmieszczenia ras bydła w Niemczech, Szwajcarii i na Węgrzech. Te mapy, sporządzone specjalnie przez towa-

rzystwa rolnicze wzgl. katedry hodowli przy wyższych uczelniach wymienionych państw, oparte są również na danych statystycznych z lat 1929/30.

Znacznie gorzej i trudniej przedstawia się zagadnienie rozmieszczenia ras innych rodzajów zwierząt domowych, mianowicie koni, świń, owiec i in. Tu zmieszanie materiału hodowlanego poszczególnych ras między sobą jest jeszcze większe, niż u bydła rogatego i to czasami wprost uniemożliwia takie czy inne przeprowadzenie statystyki rasowej pogłowia tych zwierząt. Dlatego, w statystyce rasowej koni, niemieckie towarzystwa hodowców stawiają minimalne zadania, np. określenie przynależności rasowej tylko reproduktorów rządowych na stacjach kopulacyjnych i reproduktorów prywatnych. Możliwym jest to wówczas, jeżeli istnieje przymusowa licencja ogierów prywatnych. Następnie ustalenie podrasowania końskiego pogłowia podług rasy reproduktorów, funkcjonujących w danej okolicy, możliwe jest do przeprowadzenia tylko przy znacznym rozpowszechnieniu potomstwa tych reproduktorów.

Istnieją jednak bardziej ściśle sposoby określenia składu rasowego pogłowia inwentarza, niż użycie w tym celu danych urzędów statystycznych. W pierwszym rzędzie należy tu wymienić monografie hodowlane wzgl. ekspedycje hodowlane do poszczególnych okolic kraju. Ekspedycje w dawniejszej Rosji, pod kierownictwem Middendorffa, a w Z.S.S.R. w ostatnich latach wprowadzone przez Amschlehra dały dobre wyniki.

Monografie hodowlane są najliczniej reprezentowane w literaturze hodowlanej w Niemczech. Tam monografie hodowlane posłużyły do opracowania stanu hodowli i podrasowania zwierząt w wielu okolicach kraju. W Polsce mamy kilka takich monografii, jak np. monografie hodowlane pow. Lipno, pow. Konin-Słupce, pow. Brześć i t. d., opracowane przez słuchaczy Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego (Zakład Hodowli Zwierząt Domowych). Podobne prace jednak związane są z wielkim wydatkiem pieniędzy i trudnościami technicznymi, tak że o planowości ich i przeprowadzeniu na całym terytorjum państwa narazie niema mowy.

Obecnie dane o podrasowaniu inwentarza żywego w Polsce są wynikiem sprawozdań i obserwacji poszczególnych inspektorów hodowlanych i organizacyj rolni-

¹ St. Taussig—Gründlage, Wege u. Ziele der ökologischen Haustiergeographie. Zeitschrift f. Tierzüchtung, u. Züchtungsbiologie 1932.

czych. Na takich danych oparte są mapy rozmieszczenia ras zwierząt domowych w kraju, wydane np. dla Powszechnej Wystawy Krajowej (P. W. K.) w 1929 r. w Poznaniu¹. Dają one bezwzględnie w grubszych zarysach pewien obraz podziału rasowego pogłowia, jednakże tylko w granicach województw lub nawet większych części terytorium państwa.

Dane Głównego Urzędu Statystycznego o rasach zwierząt domowych dotychczas opracowywane nie były. Pierwszą próbą zebrania tych danych była ankieta o stanie hodowli i podrasowaniu zwierząt domowych, rozesłana do korespondentów rolnych Głównego Urzędu Statystycznego w roku 1928. Materiały surowe, dotyczące tej ankiety, Główny Urząd Statystyczny udzielił Zakładowi Hodowli Zwierząt Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie do opracowania. Najpierw ułożona została mapa rozmieszczenia ras bydła i okazało się, że w grubszych zarysach mapa ta zgadza się np. z mapą P. W. K. względnie z innymi mapami. To było impulsem do opracowania rozmieszczenia geograficznego innych rodzajów zwierząt domowych, mianowicie mapy rozmieszczenia koni i świń. Ponieważ rozmieszczenie ras owiec jest przedmiotem specjalnej ankiety Głównego Urzędu Statystycznego, mapa ras owiec nie została tu zamieszczona.

Przy zestawieniu map i obliczeniu procentowem danych korespondentów rolnych z każdego powiatu nasunęły się niektóre pytania, nawet pewne wątpliwości, mianowicie:

1) Czy zeznania każdego korespondenta o rasach zwierząt domowych obejmują tylko bliższą okolicę (gdzie on zamieszkuje), czy cały powiat; czy te dane są wystarczające dla rzeczywistego przedstawienia podrasowania zwierząt domowych w powiecie?

2) Czy wiadomości hodowlane i poziom inteligencji korespondentów rolnych wystarczają, by odpowiedzieć na pytania postawione w ankiecie?

3) Co kryje się w określeniu korespondenta pod mianem „rasa krajowa, zwykła, swojska, polska, mieszana“?

Na pierwsze pytanie daje odpowiedź W. Poniatowski w swym artykule, zamieszczonym w *Kwartalniku Statystycznym* t. IV. 1927 r., pod tytułem: *Korespondenci statystyki rolnej Głównego Urzędu Statystycznego* (1922—

1926). Jego zdaniem, korespondenci rolni w swych sprawozdaniach obejmują tylko tereny o nieznacznym obszarze: majątek, wieś, gmina, zaś sprawozdania obejmujące cały powiat dostarczane są przez niewiele osób, przeważnie z pośród personelu stacji doświadczalnych lub instruktoratów kółek rolniczych. Należy jednak sądzić że przypuszczenia tego autora odnoszą się nie do wszystkich korespondentów, że, zwłaszcza w odpowiedziach na pytania ankiety w sprawie podrasowania, korespondenci obejmowali czasami większe tereny, możliwie nawet tereny kilku gmin. Jako dowód tego może służyć chociażby względna zgodność wspomnianej wyżej mapy rozmieszczenia bydła z rzeczywistym stanem i podziałem ras w okolicach o największym zagęszczeniu rasy czerwono-polskiej, albo zgodność jej z mapą P. W. K. Jeżeli jednak korespondenci rolni z danego powiatu w sumie, wzgl. wszyscy razem obejmowali w swych odpowiedziach cały powiat, gdzie ich planowe rozmieszczenie w powiecie na to pozwalało, to odpowiedź na pierwsze pytanie powinna wypaść dodatnio. Za tem przemawia znaczna liczba korespondentów rolnych w r. 1928 w całym Państwie, mianowicie 5652 korespondentów zarejestrowanych, z których odpowiedzi dostarczyło 4159 osób. Przytem takich powiatów, gdzie przypadłoby mniej, niż pięciu korespondentów, było w r. 1928 tylko 4 na ogólną liczbę 264 powiatów Rzeczypospolitej Polskiej.

Na drugie pytanie również znajdujemy odpowiedź w pracy W. Poniatowskiego z r. 1932². Okazuje się, że wśród korespondentów rolnych w r. 1931 przeważali rolnicy, którzy stanowili 68%, zaś na 100 korespondentów — rolników przypadało 26 osób z większej — i 74 osoby z mniejszej własności. Według stopnia wykształcenia wśród korespondentów rolnych najliczniej reprezentowana była grupa z wykształceniem średnim (41%), następnie z niższem (37%) i wyższem (21%), zaś według zawodów wśród korespondentów nie-rolników przeważały osoby zawodów inteligenckich, nauczyciele (51% w r. 1930). A zatem w ogóle przeważali ludzie, mający z rolnictwem i z hodowlą inwentarza żywego bliższą styczność. Jeżeli dołączyć do tego fakt, że dobrowolni korespondenci rolni w większości wypadków również dobrowolnie biorą w pracy społecznej organizacyj

¹ Prof. Dr. J. Rostafiński — *Polska hodowla zwierząt w świetle cyfr*, Warszawa, 1929.

² *Kwartalnik Statystyczny* r. 1932, t. IX, z. 4.

ROZMIESZCZENIE RAS BYDŁA ROGATEGO W RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Opracowane przy Zakładzie Hodowli Zwierząt Domowych Szkoły Gł. Gospod. Wiejskiego

przez

P. SZUMOWSKIEGO i Z. JASTRZĘBOWSKIEGO

RÉPARTITION TERRITORIALE DES RACES DE BÉTAIL à CORNES en POLOGNE

Évaluation exécutée à l'Etablissement d'Élevage des Animaux Domestiques auprès de l'Ecole Centrale de l'Economie Rurale

par

P. SZUMOWSKI et Z. JASTRZĘBOWSKI

Wykonano w Biurze Kartograficznym GUS

Objaśnienia:

Punkt oznacza 2000 sztuk
 Kolor oznacza rasę zwierząt domowych:
 czerwony — bydło jednomaściaste czerwone
 zielony — bydło bezrasowe, mieszane
 niebieski — bydło nizinne
 żółty — bydło simentalskie

Explications:

Le point désigne 2000 têtes
 La couleur désigne la race des animaux:
 rouge — bétail à robe uniforme rouge
 vert — bétail ordinaire et métis
 bleu — bétail des régions basses
 jaune — bétail de Simmenthal

ROZMIESZCZENIE RAS KONI w RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Opracowane przy Zakładzie Hodowli Zwierząt Domowych Szkoły Gł. Gospod. Wiejskiego

przez

P. SZUMOWSKIEGO i Z. JASTRZĘBOWSKIEGO

RÉPARTITION TERRITORIALE DES RACES CHEVALINES en POLOGNE

Evaluation exécutée à l'Etablissement d'Elevage des Animaux Domestiques auprès de l'Ecole Centrale de l'Economie Rurale

par

P. SZUMOWSKI et Z. JASTRZĘBOWSKI

Wykonano w Biurze Kartograficznym G.U.S.

Objaśnienia:

Punkt oznacza 2000 sztuk
Kolor oznacza rasę zwierząt domowych:
czerwony — koń lekki, wysoko uśzlachetniony
zielony — koń ciężki
niebieski — koń pospolity
żółty — kuc kresowy, hucul

Explications:

Le point désigne 2000 têtes
La couleur désigne la race des animaux:
rouge — cheval léger, amélioré
vert — cheval lourd
bleu — cheval ordinaire
jaune — poney des confins orientaux

ROZMIESZCZENIE RAS ŚWIŃ w RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Opracowane przy Zakładzie Hodowli Zwierząt Domowych Szkoły Gł. Gospod. Wiejskiego

przez

P. SZUMOWSKIEGO i Z. JASTRZĘBOWSKIEGO

RÉPARTITION TERRITORIALE DES RACES PORCINES en POLOGNE

Evaluation exécutée à l'Etablissement d'Elevage des Animaux Domestiques auprès de l'Ecole Centrale de l'Economie Rurale

par

P. SZUMOWSKI et Z. JASTRZĘBOWSKI

Wykonano w Biurze Kartograficznym G.U.S.

Objaśnienia:

Punkt oznacza 2000 sztuk

Kolor oznacza rasę zwierząt domowych:

czerwony — świnia krajowa, nieuszlachetniona
niebieski — świnia wysoko uszlachetniona wzgl.
angielska lub szlachetna niemiecka
zielony — świnia mniej uszlachetniona, mieszańce
różnych ras

Explications:

Le point désigne 2000 têtes

La couleur désigne la race des animaux:

rouge — porc indigène, de race ordinaire
bleu — porc plus amélioré resp. de race
anglaise ou de haute race allemande
vert — porc moins amélioré ou métis
de différentes races

Mapy rozmieszczenia ras zwierząt domowych w pracy niniejszej ułożono w sposób podobny, jak mapy rozmieszczenia ludności według języka ojczystego. To też mapy te przedstawiają nie tylko stan hodowli inwentarza co do ilości sztuk, lecz i co do przynależności do określonej rasy, względnie, grupy ras. Na tych mapach każde kółko oznacza 2 000 sztuk zwierząt, a odpowiednia barwa określa rasę. W każdym powiecie ilość osobników poszczególnej rasy obliczono na podstawie ogólnej liczebności pogłównia według rejestracji z roku 1928, ustosunkowanie zaś procentowe poszczególnych ras ustalono w zależności od tego, ile korespondentów rolnych wypowiedziało się za tą lub inną rasą.

Przedewszystkiem ogniska hodowli i największego zagęszczenia (krakowskie, białostockie, nowogródzkie i t. d.) była czerwona mapa ta wyraźnie zaznacza. W okolicach, gdzie hodowla była czerwonego przeżycia, względnie się rozwija albo gdzie było czerwone nie zostało jeszcze przez rasy inne wyparte, jak np. w województwach tarnopolskim, na południu lubelskiego, w środkowej części kieleckiego, w powiatach kolskim, konińskim, słupeckim, na południu woj. poznańskiego i w pow. Cieszyńskim, było czerwone polskie jest również dość pokaźnie ilościowo reprezentowane. Mała ilość korespondentów rolnych na Polesiu i Wileńszczyźnie nie po-

Naogół mapa rozmieszczenia ras bydła, ułożona na podstawie zeznań korespondentów rolnych, wypadła bardzo dobrze. Zgadza się ona nietylko z dotychczas wydanymi mapami P. W. K., mapą Sekcji Rolnej z roku 1899

i innemi, ale zgrubsza i z danymi o podziale państwa na okręgi hodowlane, przeznaczone dla hodowli omówionych trzech głównych ras bydła: rasy czerwonej polskiej, nizinnej i simentalskiej. Jeżeli dodać ilości osobników każdej rasy przypadających na każdy powiat, to w całym kraju liczebność tych ras (r. 1928) będzie następująca:

Bydło jednomaściste czerwone	2 311 tys.
" nizinne	2 976 "
" simentalskie	328 "
" mieszane, bezrasowe	2 987 "

Obliczenie ostatnie jest prowizoryczne i bardzo problematyczne, jednak daje zgrubsza jakieś liczby, które dadzą się porównywać np. z ilością bydła zarodowego każdej z wymienionych ras, ażeby wyciągnąć odpowiednie ogólne wnioski o uszlachetnieniu, o postępach hodowlanych i t. d. Ciekawym również jest stosunek ilościowy bydła czerwonego do bydła nizinnego. Wypada on mniej więcej jak 4 : 5, a zatem inaczej niż stosunek bydła zarodowego zalicencjonowanego tych ras.

Trzoda chlewna

W ułożeniu mapy rozmieszczenia ras świń w Polsce trzeba było zwalczać większe trudności. Przedewszystkiem trudno było utrzymać ściśle rasową zasadę podziału pogłowia trzody chlewnej.

Podzielono więc na trzy grupy następujące:

1. Świnia silnie uszlachetniona rasą białą angielską lub świnia pełnej krwi biała angielska, albo szlachetna świnia niemiecka;

2. Świnia mniej uszlachetniona, mieszana z białą angielską lub innymi rasami angielskimi, duńskimi, niemieckimi;

3. Świnia krajowa, nieuszlachetniona, pierwotna, ostroucha i kłapoucha.

Okolic w kraju, gdzieby hodowano w czystości na większym terenie rasę świń wielką białą angielską jest niewiele. To też pod mianem świni „angielskiej” w sprawozdaniach korespondentów rolnych trzeba raczej rozumieć, oprócz rzeczywiście czystej rasy angielskiej, lub szlachetnej świni niemieckiej (ostrouchy), pogłowie wysoko uszlachetnione przez świnie wielką białą angielską. Do świń mieszanych, względnie mniej uszlachetnionych zaliczono z tego powodu mieszańce świni krajowej z rozmaitymi odmianami obcymi świń np. lincoln, duńska, uszlachetniona niemiecka, berkschire i t. d. pozatem głównie mniej uszlachetnione

mieszańce ze świnia białą angielską. Wreszcie pojęcie rasy „krajowej” świń jest różne w różnych okolicach. Tak np. w poznańskim, pomorskiem, cieszyńskim, części woj. krakowskiego i lwowskiego pod tem mianem rozumiano świnie kłapouchę niemiecką czy westfalską. W centralnych województwach świnia krajowa w sprawozdaniach korespondentów występuje jako „miejscowa, prosta, krajowa, długoryja, rzadkiej kłapoucha, a w powiecie puławskim gołębska” i t. d. We wschodnich województwach, względnie na Polesiu, do tego dołącza się jeszcze nazwy świń „poleskiej, litewskiej”. W ten sposób mapa rozmieszczenia ras świń daje właściwie obraz rozmieszczenia geograficznego pogłowia świń w roku 1928 nie według ras wzgl. odmian, lecz według stopnia uszlachetnienia rasy krajowej pierwotnej przez rasę białą angielską. Od r. 1928 stosunki trochę się zmieniły, możliwe, że stopień uszlachetnienia nawet nieco się podniósł. Jako dowód tego może służyć chociażby rozwój bekoniarstwa i polepszenie jakości bekonów.

Naogół mapa rozmieszczenia ras świń wypadła tak samo mało przejrzysta, jak i poprzednio wydana np. dla P. W. K. w r. 1929.

Liczbowo stan podrasowania pogłowia świń w Polsce przedstawia się tak:

Świnia wysoko uszlachetniona (w tem wielka biała angielska lub szlachetna niemiecka)	2 905 tys.
" mniej uszlachetniona, mieszana	1 354 "
" krajowa nieuszlachetniona	2 075 "

czyli najwięcej jest okazów w grupie wysoko uszlachetnionych świń, ponieważ liczebność tej grupy świń w okolicach o wysokim poziomie hodowli trzody chlewnej, mianowicie w poznańskim, pomorskiem, lubelskiem i t. d. jest bardzo pokaźna (przeszło dwa miliony). Trzeba jednak liczyć się z tem, że liczba świń wysoko uszlachetnionych jest znacznie wygórowana, gdyż i mniejszy stopień uszlachetnienia pogłowia przez świnie wielką białą angielską odznaczany był częstokroć przez korespondentów rolnych jako „rasa angielska”.

Konie

Najmniej łatwą była interpretacja danych korespondentów rolnych, tyżająca się podziału ras koni w kraju. Możnaść orientacji w rasach koni, względnie określenia przynależności pogłowia miejscowego do jakiejkolwiek rasy nawet dla fachowców jest

rzeczą dosyć trudną, tak że w określaniu ras koni przez korespondentów rolnych Głównego Urzędu Statystycznego można podejrzewać, mimo dobrej woli, pewną dowolność. Wskutek tego przy ułożeniu mapy zaniechano i tu zasady podziału ściśle rasowego, a obrano podział koni według kierunku użytkowego, względnie stopnia uszlachetnienia, mianowicie: 1) koń lekki, szlachetny, gorąco - krwisty, 2) koń pospolity, mieszaniec ras rozmaitych koni lekkich, naogół o wysokości w kłębie poniżej 148 cm i 3) koń ciężki, zimnokrwisty, wzgl. znacznie pogrubiony krajowy, przeważnie ponad 148 cm w kłębie. Te trzy grupy użytkowe koni składają się znowu z rozmaitych ras, w zależności od okolicy. Tak np. w woj. poznańskim i na Pomorzu, względnie w zachodniej części województw centralnych, koń lekki występuje jako pełnej — lub półkrwi anglik, koń wschodnio-pruski, hanowerski, holsztyński lub wreszcie arab; do koni mieszanych, nieco pogrubionych, w tych okolicach należy zaliczyć rasę oldenburską.

W centralnych województwach naogół przeważa koń pospolity, lekki, podawany przez korespondentów rolnych często pod nazwą: „polski, gorąco-krwisty” i t. d. Poza tem występuje tu, jako koń lekki, półkrwi arab i anglik, lub angloarab. Koń ciężki z domieszką belgów i innych ciężkich ras występuje w południowo-zachodniej części województwa warszawskiego na granicy z województwami poznańskim i pomorskiem. W lubelskim do grupy koni krajowych lekkich ponadto można zaliczyć konika biłgorajskiego, chociaż nazwa ta u korespondentów rolnych się nie spotyka.

Koń ciężki, belg, arden i temi rasami silnie pogrubiona odmiana krajowa koni, względnie pogrubiona jeszcze przed wojną rosyjskim „bitugiem” albo ciężkim kucem szwedzkim, najbardziej rozpowszechniona jest w województwie nowogrodzkim i w przylegających do niego powiatach województwa wileńskiego i białostockiego.

Na Polesiu i Wołyniu w typie lekkim panuje tarpanowaty kuc poleski i wołyński, względnie koń lekki uszlachetniony arabem lub na Wołyniu anglikiem. W województwach południowych jak tarnopolskim, lwowskim występuje również pospolity kuc, a w stanisławowskim hucul. W południowych województwach z koni uszlachetnionych zdarzają się tak półkrwi araby jak i półkrwi angliki, albo anglo-araby. Z nazwą koni „staropolskich”, pod którą trzeba rozumieć mie-

szanica pospolitego konia z koniem orientalnym o dużym wpływie koni węgierskich, można się zetknąć w krakowskim, względnie w niektórych województwach centralnych np. kieleckim, lubelskim i łódzkim.

W ogólnych zarysach rozmieszczenie koni w całym kraju można scharakteryzować tak, że koń o typie lekkim panuje we wszystkich dzielnicach państwa, oprócz nowogrodziny i jeszcze kilku powiatów na Kujawach w województwach zachodnich i centralnych przeważa koń uszlachetniony krwią angielską a w południowo - wschodnich koń uszlachetniony arabem i anglikiem.

Liczbowo każda z oznaczonych grup koni po dodaniu danych z każdego powiatu w całym pogłowie końskim z 1928 r. przedstawia się następująco:

koń uszlachetniony lekki	741 tys.
koń ciężki pogrubiony znacznie	404 „
koń pospolity, bezrasowy	
wzgl. kuc	2 983 „

Stąd wynika, że w kraju przeważa ilościowo koń pospolity (przeważnie poniżej 148 cm w kłębie), który na wschodnich kresach występuje wyłącznie jako kuc. Koń ciężki i znacznie pogrubiony w swem rozpowszechnieniu ogranicza się tylko do niektórych okolic, zaś koń wysoko uszlachetniony występuje dość licznie i wszędzie, gdzie dla jego hodowli są odpowiadające warunki.

Na zakończenie trzeba zaznaczyć, że w opisie i przy omawianiu map rozmieszczenia poszczególnych rodzajów zwierząt mogły być pominięte niektóre lokalne odmiany koni, świń lub bydła. Przyczyną tego są przeważnie względy charakteru technicznego np. niedostateczna ilość lub ścisłość zeznań korespondentów rolnych oraz trudność przedstawienia map w wielu kolorach.

Biorąc pod uwagę cały opracowany tu materiał, przychodzi się do wniosku, że sprawozdania korespondentów rolnych, dotyczące rozmieszczenia ras zwierząt domowych w Polsce, mają naogół wartość dla ostatecznego poznania układu rasowego zwierząt domowych w kraju. Opracowane mapy zgrubszą zgadzają się z mapami rozmieszczenia ras zwierząt domowych, wydanymi dotychczas, jak np. z mapami P. W. K., mapą rozmieszczenia ras bydła, opracowaną na zjeździe inspektorów hodowlanych w r. 1922, i z innymi mapami, dając jednak podział według

powiatów, gdy tamte uwzględniały jedynie podział na województwa. Na opracowanych mapach wyraźnie zaznaczyły się najważniejsze ośrodki rozpowszechnienia niektórych

ras zwierząt, np. bydła rasy czerwonej-polskiej, konia ciężkiego, świni krajowej i uwydatnił się poniekąd rzeczywisty układ rasowy w niektórych okolicach kraju.

P. SZUMOWSKI et Z. JASTRZĘBOWSKI

Répartition territoriale de différentes races des animaux de ferme en Pologne

Résumé

Cet ouvrage est basé sur les comptes-rendus des correspondants agricoles (5 000 environ), recueillis en 1928, à la suite d'une enquête spéciale sur les conditions d'élevage et sur les races du cheptel vif en Pologne. Ces données ont servi de base pour établir la répartition territoriale de différentes races des animaux de ferme dans les différentes régions du pays (263 arrondissements).

En dressant les cartes, on n'a pu tenir compte de la répartition en races que pour le bétail à cornes; par contre, en établissant la répartition territoriale des porcs et des chevaux, vu une grande confusion des races et la difficulté de les distinguer, on s'est borné à la répartition des porcs et des chevaux en quelques groupes suivant le degré de leur utilisation, resp. suivant le degré de leur amélioration par suite du croisement avec des races nobles.

Sous le nom de race indigène on entend

les différentes espèces d'animaux domestiques propres à des régions respectives du pays.

Les résultats de l'élaboration ont prouvé, que les comptes-rendus des correspondants agricoles, concernant la répartition territoriale de différentes races des animaux de ferme, ont fourni des renseignements précieux pour l'étude de la structure de l'élevage en Pologne. Sur les cartes dressées se sont nettement dessinés les centres les plus importants de l'élevage de telles ou autres races des animaux domestiques, p. ex. du bétail de race indigène à robe rouge, du cheval lours, etc.

Les résultats de cette élaboration sont confirmés par les cartes de répartition territoriale du cheptel vif dressées antérieurement, comme p. ex. la carte de 1922, dressée sur la base des rapports des inspecteurs travaillant dans les associations d'élevage, la carte dressée en 1929 pour l'Exposition Générale Nationale à Poznań etc.